

Jolien Hoekman-de Boer

Liever dier dan mens

Liever dier dan mens is het verslag van een gedegen onderzoek naar een onwaarschijnlijk overlevingsverhaal van een Joods meisje. De jury die de Libris Geschiedenis Prijs 2020 toekende, sprak uit dat Pieter van Os' boek bijna tastbaar maakt hoezeer mensen tot alles in staat zijn.

Het verhaal gaat over Mala Rivka Kizel, geboren in 1926 in een groot chassidisch gezin in Warschau. Ze overleeft de oorlog door verschillende identiteiten aan te nemen. Als kind op de katholieke Poolse school gebruikt ze de Poolse naam Marilka, om minder gepest te worden. Want 'je had Joden en je had Polen'. Daar zat een wereld van verschil tussen.

Mala spreekt zo vloeiend mogelijk Pools en leert katholieke gebeden en Poolse gedichten uit haar hoofd. De titel van het boek komt uit een van die gedichten: 'Ik wil een paard zijn, een os, een dolfijn (...). Er is maar één ding dat ik niet wil zijn: Ik wil geen mens zijn.'

Liefdevol

Deze kennis komt haar goed van pas als de oorlog uitbreekt en ze uit het ghetto vlucht. Van een priester krijgt ze het doopbewijs van ene Janina (Anni) Gmitruk. Pools, maar niet Joods.

Als ze nog weer later naar Duitsland gevlucht is, ondergaat ze een rassenkeuring waarbij wordt vastgesteld dat Anni Gmitruk *Volksdeutsche* is, niet het minst vanwege haar blonde haren en blauwe ogen.

Mala wordt opgenomen in de nazi-gezinde familie Möller, waar Hitler als een god wordt gezien. Ze vindt het ontzettend

tend verwarrend, omdat deze mensen zo lief en goed voor haar zijn. De moeder breid bijvoorbeeld een trui voor Mala's verjaardag. Toch kan Mala op die dag niet blij zijn, omdat de gasten hakenkruizen dragen: 'Het voelde alsof ik nu mijn volk aan het verraden was met deze Duitsers.'

Ontreddering

Na de oorlog vertrekt ze naar Warschau om haar familie te zoeken. De aanblik van het verwoeste ghetto brengt haar in diepe ontreddering. Ze beseft dat niemand van haar familie nog in leven is. 'Ik wilde niet meer leven!' zegt ze later. De wreedheid van de nazi's kan ze echter

moelijk geloven, omdat de Duitse familie voor haar juist zo goed was. Later begrijpt ze dat ze dit te maken had met haar vermogen tot aanpassing. Van Os: 'pas als de ander zich succesvol kan voordoen als een van de jouwen, kan die rekenen op enige menselijkheid en mededogen.'

Het bijzondere van dit boek is dat Van Os Mala's verhaal aanvult met zijn eigen zoektocht naar de sporen van haar verhaal. Daardoor switch je als lezer heen en weer tussen Mala's verleden en de ervaringen van Van Os in het heden. Hij gebruikt veel bronnen, zodat je een heel veelzijdig beeld krijgt van de oorlog, de landen en de volken die erbij betrokken waren. Begrippen en uitdrukkingen als bijvoorbeeld nationalisme, fascisme, zionisme, het (naoorlogse) antisemitisme en 'Befehl ist Befehl' worden breedvoerig besproken.

Inmiddels verscheen de tiende druk van *Liever dier dan mens*. Het boek is zeker de moeite waard voor wie geen geromantiseerd overlevingsverhaal zoekt, maar graag meer wil weten over het hoe, het waarom en het waardoor.

N.a.v. Pieter van Os, *Liever dier dan mens*, uitg. Prometheus, Amsterdam, 368 blz., € 19,99.

Geschreven over Israël

De uitgave van *Verbonden* werd voorafgegaan door *Vrede over Israël*. Wat verscheen er in de vele jaargangen? Wat werd er in andere bladen uit de Chr. Geref. Kerken gepubliceerd over Israël? Machiel Vennik, medewerker van het Documentatiecentrum van de Chr. Geref. Kerken, maakte met *Geschreven over Israël* een veelomvattend overzicht. De uitgave kan besteld worden via info@cgk.nl of tel. 0318-582350 voor 5 euro, excl. portokosten.

